

פרשת כפר קאסם - מבחן "הדגל השחור"

"לא תיתכן חברת אנוש אשר מקרה כזה לא יהירידנה כסיוט, ולא ירעיד בה, לפחות במעט, כיסאות של מפקחים ומפקדים גם ישירים וגם לא-ישירים, ולא ירעיש בה מושגים שנשתרשו ולא יזעיק מורי פיקוד והדרכה ולא יעיר בה את חשבון-הנפש-והאחריות, וזאת מחוץ לעונש שיחול על ראש עושי התועבה האסורים".

נתן אלתרמן, "הטור השביעי", עיתון דבר, 7 בדצמבר 1956

הודעת הממשלה על כפר קאסם – היום

הודעת הממשלה על המאורעות בכפר קאסם תימסר היום בישיבת הכנסת -- על כך הוחלט אהמול עקרו ניתבנשיאות הכנסת -- בעיות פארי למנסריות גרמו לדחייית ההודעה לתיום.

נשיאות הכנסת החליטה, כי ההודעה תימסר בנפרד, ולא בתוך דברי הפתיחה לדין בחוק ההארכה של תקנות שעת חירום בענין אזורי בטחון. אולם החלטה זו הייבה מאלית הכרעה בשאלה אחרת: האם יש לקיים אתרי ההודעה של ה. ב. גוריון ויכוח? הדעה הרווחת היא, כי דיון כזה כעת, לאחר שכל הפרשה כבר הועברה לטיפול של הרשות השיפוטית, אינו רצוי. ואף נוגד אחד היסודות בעבודת הכנסת, כי אין בשום פנים לעסוק בדבריכ שהם "סוביידיצה".

אחרי ישיבת הנשיאות לפני הצהריים נעשו, בעיקר על ידי יו"ר הנהלת הקואליציה ע. גוברין, מאמצים למצוא מכנה משותף בין המגשות השונות של הסיעות בדבר הנהג שישי לנקום אחרי הודעה ראש הממשלה. הושמעה גם הצעה כי אחרי הודעת ראש הממשלה יביע יו"ר הכנסת, שפרינצק, את הודעות כל חברי הכנסת על הפאריות.

המשאומחן הבין-סיעתי לא הסתיים עד לישיבה השניה של הנשיאות בערב, והוא יימשך הבוקר, אחרי ישיבה של הנשיאות. ישיבת הסליאה תפתח בשעה 12 בעתרים.

מתוך כתבה בעיתון דבר, 12 בדצמבר 1956

ב-29 באוקטובר 1956, יום פתיחת מבצע קדש, נורו למוות במבואות כפר קאסם 47 מתושבי הכפר, בהם נשים וילדים. האירוע זינעזע והחריד את המדינה.

הימים היו ימי מתיחות ביטחונית, והיה חשש מפני התערבות בלתי צפויה של צבא ירדן בגבול המזרחי. מפקד כוח צה"ל במקום, המח"ט - אל"ם שדמי, הזמין אליו את רס"ן מלינקי, מפקד גדוד משמר הגבול שסופח לכוח, ומסר לו בעל-פה את המשימה - לאכוף את העוצר שהוטל בכפרים הערביים. הוא הורה כי העוצר יחול "מחשכה עד אור", כלומר מהשעה חמש בערב ועד השעה שש בבוקר. אל"ם שדמי הורה על עוצר חמור שיישמר ביד חזקה - לא במעצרים אלא באמצעות פתיחה באש. לדברי אל"ם שדמי, הוא הורה למלינקי לפתוח באש רק במקרה של התפרעות או הפרת עוצר המונית, ואילו לגרסת מלינקי הורה לו שדמי לירות בכל מי שיעזב את ביתו בשעת העוצר, והושמעו גם המילים "איני רוצה סנטימנטים" ו"אללה ירחמו".

מלינקי העביר אל פקודיו את ההוראות שלפיהן יש לאכוף את העוצר, והנחה אותם "לירות על-מנת להרוג" בכל מי שיימצא מחוץ לביתו לאחר שעת תחילת העוצר. לשאלות החיילים השיב כי פצועים לא יטופלו, כי נשים וילדים יטופלו "ללא סנטימנטים" וכי דינם של התושבים השבים לביתם מעבודתם מחוץ לכפרים כדין כולם. העוצר הוחל על כמה כפרים ובמרביתם הושלט היטב, למעט תקריות ירי בודדות.

סגן דהאן, שפיקד על אזור כפר קאסם, העביר לחייליו את פקודות מלינקי כלשונו.

העוצר בכפר קאסם, שעל הטלתו נמסר למוכתר הכפר רק סמוך לשעה 16:30, נכנס לתוקפו בשעה 17:00. רוב התושבים הערבים שחזרו לכפר מעבודתם לא ידעו על העוצר, וגם התושבים שידעו עליו שבו לביתם ללא כל כוונה להפר אותו. בהגיעם לתחום הכפר נתקלו התושבים החוזרים בחיילים שהיו נתונים לפיקודו של סגן דהאן, ואלה ירו בהם. מרבית ההרוגים נורו מטווח קצר בכניסה המערבית לכפר, בהוראת טר"ש עופר - מפקד חוליה במחלקתו של סגן דהאן; עופר פקד עליהם לעמוד, ציווה על הנוסעים לרדת מכלי רכבם, זיהה אותם כתושבי כפר קאסם החוזרים מן העבודה ונתן פקודת אש. בכל קבוצת חוזרים נהרגו חלק מהאנשים וחלק נפצעו, ורק מעטים נמלטו.

שליטת מחלקת משמר הגבול על הכפר הייתה מוחלטת ובלעדית. לא רק אזרחים אלא גם אנשי צבא, ובכללם קצינים בעלי דרגות גבוהות, לא יכלו להיכנס לשטח הכפר בלי לזהות עצמם תחילה לפני חוליית משמר הגבול. רס"ן קוטלר, קצין צה"ל אשר נקלע למקום בשעת העוצר הראשונה ללא קשר להטלתו אלא בתפקיד צבאי אחר, ופקודיו שהיו עימו, הביעו את התנגדותם הנמרצת לשיטת ביצוע העוצר, וניסו - לשווא - להתערב ולמנוע את המשך הטבח.

סגן דהאן, מפקד המחלקה, שהשתתף בירי והיה מודע למתרחש, הודיע כמה פעמים למפקדת הפלוגה על מספר ההרוגים. כאשר הודיע סגן דהאן על 15 הרוגים בכפר דרש ממנו רס"ן קוטלר לוודא שהבין נכונה את הפקודות שהוטלו עליו; קוטלר אף פנה לאחד הממונים על יחידת משמר הגבול וניסה לשכנעו להפסיק את הירי. אותו אדם השיב כי אינו מקבל פקודות אלא ממפקדו.

הדוקרת את העיץ ומקוממת את הלב, אם העיץ אינה עיוורת והלב אינו אטום או מושחת - זוהי מידת אי-החוקיות 'בעליל' הדרושה כדי לבטל את חובת הציות של חייל ולהטיל עליו את האחריות הפלילית למעשיו". (מתוך פסק הדין של בית הדין הצבאי במחוז מרכז בפרשת כפר קאסם)

שמונת הנאשמים שהורשעו ערערו לבית הדין הצבאי לערעורים כדי שיבטל את הרשעתם ולחלופין - יקל בעונשם.

בהרכב של חמישה שופטים, ובראשם אל"ם משה לנדוי, בחן בית הדין הצבאי לערעורים באופן פרטני את נסיבותיו של כל אחד מהמעורבים ואת חלקו המדויק באירוע. בעקבות זאת, מטעמים ראייתיים, זוכו טור' הרוש וטור' אברהם לחלוטין ממעורבות ברצח של ארבעה מן ההרוגים, והורשעו בניסיון לרצח בלבד של 18 מן ההרוגים. רב"ט עוליאל, טור' פחימה וטור' נחמני הורשעו גם הם בניסיון לרצח 17 מן ההרוגים במקום ברצח, מטעמים דומים.

להוציא קביעותיו אלה מצא בית הדין הצבאי לערעורים לסמוך ידיו על מסקנות בית הדין הצבאי המחוזי. בעניינו של סגן דהאן הדגישו השופטים כי אחריותו למעשיו של טר"ש עופר ואנשיו נגזרת מן הפקודה שנתן להם, לירות בתושבים החוזרים לכפר. נקבע כי הגם שאי אפשר להוכיח שסגן דהאן נכח במקום בשעה שטר"ש עופר ואנשיו ירו בתושבים, נמצא כי הוא סייר בכפר במכוניתו והגיע למקום מדי פעם, עמד על הנעשה שם ולא נקט כל אמצעי כדי להפסיק את ההרג.

בעניין מלינקי הצביעו השופטים על כך שגורסתו לאירועים עברה שינויים יסודיים. בתגובותיו מייד לאחר האירועים הקשים - בפגישה שכינס אלוף הפיקוד לברור פרטי האירוע, בחקירתו במצ"ח ובדבריו לפני ועדת החקירה - טען מלינקי כי קיבל את הפקודה בכל חומרתה משדמי וכך ביצע אותה; בדבריו לפני ועדת החקירה הוסיף כי אף ש"התנגד לכך בנפשו" לא הסתייג מן הפקודה כי היה עליו למלאה. ואילו במשפט הייתה טענתו כי פקודת שדמי ופקודתו שלו היו מסויגות בסייגים ברורים ומובנים מאליהם, אולם סגן דהאן לא השכיל להבינם. לעניין זה קבעו השופטים כי לפקודיו של מלינקי לא היה שיקול דעת בשאלה על מי להחיל את הפקודה - היינו להפעיל אותה בסייגים; הם לא היו רשאים - ובוודאי שלא חייבים - להשתמש בשיקול דעתם כדי להוציאה לפועל רק על מפירי עוצר ביוזעין. לכן, אין ספק כי מותם של הקורבנות בכפר קאסם היה תוצאת פקודתו של מלינקי. שאר המערערים טענו כי צייתו לפקודות מפקדיהם. בית הדין הצבאי לערעורים אישר את הכרעת בית הדין הצבאי המחוזי בעניינם, נתן תוקף למבחן "הדגל השחור" שניסח בית הדין הצבאי המחוזי והוסיף וקבע קריטריונים להפעלתו. נקבע כי אין אלה כללים נוקשים ויש לבחון כל מקרה על פי נסיבותיו.

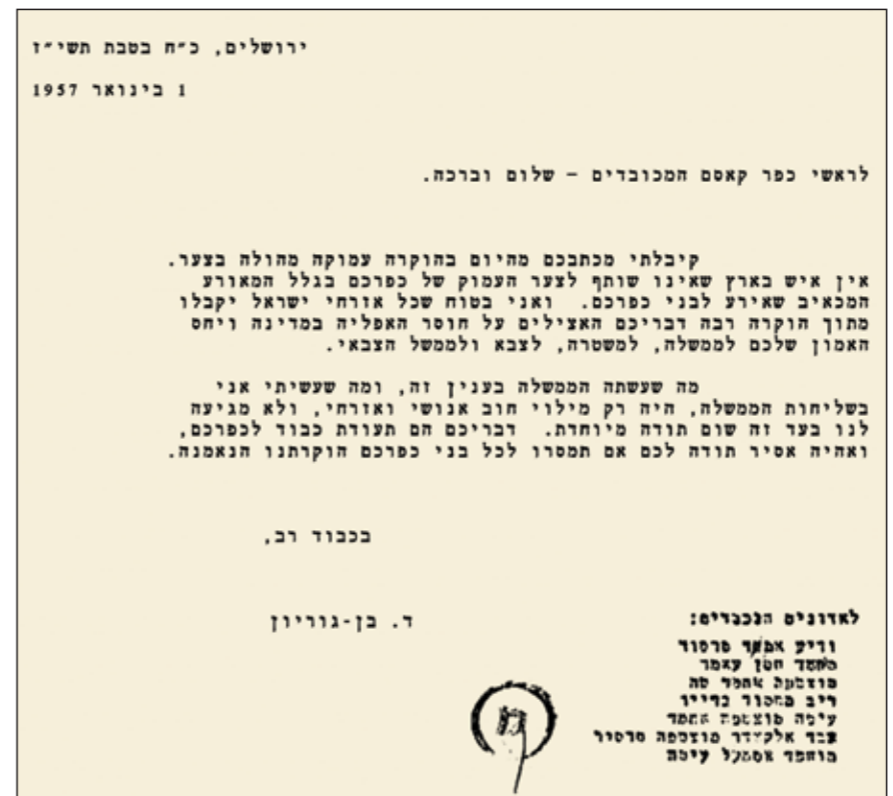
משהכריעו שופטי בית הדין הצבאי לערעורים את דינם של המערערים, נסב הדיון על העונשים הראויים להם. נקבע כי לא הוכח שאיש מהמערערים עשה את שעשה להנאתו הפרטית או לשם סיפוק יצר אישי, אלא שהם פעלו במילוי חובתם כחיילים - כפי שהבינו חובה זו. עוד התחשב בית הדין הצבאי לערעורים במצב הבלתי רגיל ששרר ערב פתיחת מבצע קדש ובשעת החירום, אשר השפיעו על מצבם הנפשי ועל דריכותם של כל החיילים. מול אלה עמד אופייה האכזרי והבלתי אנושי של הפקודה. לדברי השופטים, פקודה כזו הייתה חייבת לערער את מצפונם של כולם, עד אחרון החיילים.

השיקולים לזכות המערערים לא יכלו להכריע את הכף לטובת זכיו. עם זאת, בית הדין מצא להתחשב בהם לעניין העונש.

נקבע כי רס"ן מלינקי, מפקד גדוד משמר הגבול, נושא בעיקר האחריות לאשר קרה, והוא אף אטם אוזניו וסירב לשמוע את קול האזהרה של אלה שניסו למנוע את האסון. השופטים קבעו כי מפקד בכיר כמוהו אינו יכול להינקות ממלוא אחריותו לתוצאות האיומות של פקודתו; אולם המשימה שהוטלה עליו הייתה לקיים עוצר חמור מאוד, והביאה בחשבון "הרוג אחד" או "כמה הרוגים" לשם כך; מגמתה הכללית של פקודת מלינקי הייתה להשליט את שיטת "היד

לבסוף, בעקבות אחד מדיווחיו של סגן דהאן על מניין ההרוגים, הורה רס"ן מלינקי להפסיק מייד את האש ולנהוג במתינות בכל האזור.

היקף האירוע וחומרתו עוררו סערה ציבורית רחבה. לאחר האירועים מינה ראש הממשלה דוד בן-גוריון ועדת חקירה לברור נסיבות האירועים ולבחינת אחריותם של אנשי משמר הגבול לתוצאות הקשות, והעמיד בראשה את השופט בנימין זהר (אז נשיא בית המשפט המחוזי בחיפה). הוועדה קבעה כי יש להעמיד לדין את מפקד הגדוד רס"ן מלינקי וכמה מפקודיו.

מכתב בן-גוריון למשפחות, 1957

בחודש ינואר 1957 הוגש לבית הדין הצבאי של מחוז מרכז כתב אישום באשמת רציחתם של 47 תושבי המדינה במבואות כפר קאסם, בהם תשע נשים ו-17 ילדים ונערים. הועמדו לדין רס"ן מלינקי, סגן דהאן, טר"ש עופר ושמונה שוטרים נוספים ממשמר הגבול. בתום משפט הוכחות ממושך, שלונה בהתעניינות ציבורית רבה, הרשיע בית הדין שמונה מהנאשמים ברצח, וזיכה שלושה מהם. רס"ן מלינקי וסגן דהאן הורשעו ברצח של 43 מן ההרוגים, וטר"ש עופר הורשע ברצח של 41 מהם. טור' הרוש וטור' אברהם הורשעו ברצח של 22 מן ההרוגים; רב"ט עוליאל, טור' פחימה וטור' נחמני הורשעו ברצח 17 מן ההרוגים. עונשיהם של המורשעים נעו בין שבע שנות מאסר ל-17 שנות מאסר, כל אחד לפי מידת מעורבותו ואחריותו. טענתם המרכזית של הנאשמים הייתה כי ביצעו את המעשים בציותם לפקודה שניתנה להם. משכך, עסק פסק הדין של בית הדין המחוזי בעיקר בשאלת חוקיות הפקודה, והגדיר מהי פקודה בלתי חוקית בעליל:

"סימן היכרה של פקודה 'בלתי חוקית בעליל' - מן הדין שיתנוסס כדגל שחור מעל לפקודה הנתונה, ככתובת אזהרה האומרת: 'אסור!' לא אי חוקיות פורמלית, נסתרת או נסתרת למחצה, לא אי חוקיות המתגלה רק לעיני חכמי משפט חשובה כאן, אלא: הפרת חוק גלויה ומובהקת, אי חוקיות ודאית והכרחית המופיעה על פני הפקודה עצמה, אופי פלילי ברור של הפקודה או המעשים שהפקודה מצוה לעשותם אי חוקיות

נתן אלטרמן, "הטור השביעי", עיתון דבר, 7 בדצמבר 1956

סמכויות הענישה של בתי הדין הצבאיים

בית דין צבאי רשאי להטיל עונשים שונים על נאשם שהורשע בעבירה לפי חוק השיפוט הצבאי, ואלה הם: קנס; מחבוש (עונש של כליאה ממשית בבסיס כליאה או במתקן מעצר יחידתי); הורדה בדרגה; מאסר על תנאי; מאסר לתקופה קצובה (בכליאה או בעבודה צבאית); מאסר עולם; עונש מוות. על חייל שדרגתו סמל ומעלה, והורשע בעבירה שדינה מאסר, רשאי בית הדין להטיל גם עונש גירוש מהצבא.

בתי הדין הצבאיים מוסמכים להטיל עונשים אלה גם בגין עבירה שאינה כלולה בחוק השיפוט הצבאי נוסף על העונשים שמוסמכים בתי המשפט במערכת הכללית להשית בגין אותה עבירה (ובהתאם לעונש המרבי הקבוע בחוק).

כמו כן מוסמך בית דין צבאי להטיל עונשים משמעותיים: אתראה (אזהרה), ריתוק (הותרת החייל ביחידה, מעבר לשעות הפעילות הרגילות), נזיפה ונזיפה חמורה.

צירוף העונשים המצויים בדין הכללי עם העונשים הייחודיים בחוק השיפוט הצבאי יוצר תמהיל ההולם את מאפייניה של ערכאת שפיטה פלילית בתוך מסגרת צבאית.

הכניסה לבית הדין הצבאי המיוחד, 1959; מתוך סדרת הטלוויזיה "תקומה"

בגרימת מותם בכוונה תחילה של 25 מתושבי הכפר, בהטלת עוצר באזור הכפר שלא בסמכות ובחריגה מסמכות במתן הוראה לאכוף את העוצר שהוטל ללא מעצרים, "על ידי פתיחה באש כאמצעי יחיד".

אלים שדמי הודה כי הורה לרס"ן מלינקי להטיל עוצר ולהודיע לכפריים כי הפרתו כרוכה בסכנת חיים. לפי גרסתו, אמר לרס"ן מלינקי כי יש לנהוג במדיניות תקיפה או ביד חזקה; אולם ההוראה "כל אשר יעזוב יירה - לא יהיו מעצרים" כוונה למקרים של הפרת עוצר המונית. לעומתו טען רס"ן מלינקי כאמור כי הוראתו לפקודיו לירות ולהרוג כל מי שיימצא בחוץ, לרבות תושבים החוזרים מעבודתם לבתיהם, הייתה למעשה חזרה על הוראות מפקדו אל"ם שדמי.

שופטי בית הדין הצבאי המיוחד מצאו את גרסתו של רס"ן מלינקי בלתי מהימנה, בין השאר על רקע סתירות שונות שנתגלו בה. השופטים קבעו כי אף שאינם מקבלים את גרסת אל"ם שדמי במלואה, ברור להם כי הוא לא מסר למלינקי כל הוראה ביחס לתושבים החוזרים לכפרים מהשדות, וכי כל דבריו כוונו למפירי עוצר בכפרים. השאלה אם נאמרו המילים "אללה ירחמו" הייתה שנויה במחלוקת, אולם ממילא לא נטען כי נאמרו בעניין התושבים החוזרים מהשדות. **הוראות לירות במפירי עוצר אין להבינן בשום פנים ואופן כהוראות לירות באנשים החוזרים לתומם לפני השעה הרגילה של העוצר היום יומי הרגיל מהמרחב שעליו לא הוטל עוצר, ורגליהם עוד לא דרכו בשטח שעליו הוטל העוצר.** לפיכך הורה בית הדין הצבאי המיוחד על זיכויו של שדמי מאשמת רצח.

בית הדין הצבאי המיוחד בחן את נוהלי הקרב באותה עת ואת תקינותם, ובמסגרת זאת בחן את הסמכות להטיל עוצר באזור. נמצא כי אומנם לא הייתה לשדמי סמכות להורות על עוצר בכפר, ובכך חרג מסמכותו ויש להרשיעו בפרט אישום זה; אך השופטים הבהירו כי מכיוון שאלוף הפיקוד אישר את הטלת העוצר והמושל הצבאי - בעל הסמכות - ידע מבעוד מועד על הכוונה להטילו, מדובר בטעות בתום לב ובפגם פורמלי בלבד, שהיה נמנע אילו נעשה תיאום אפקטיבי.

עוד נקבע כי על פי תקנות ההגנה שהיו נהוגות באותה עת, הסמכות לקבוע תנאים בעניין מפירי העוצר הייתה נתונה גם היא למושל הצבאי באזור. בתום בחינת עדויות המעורבים באירוע מצא בית הדין הצבאי המיוחד כי שדמי אכן הורה לירות במפירי העוצר רק משום שהפרו את העוצר ובכך חרג מסמכותו. בית הדין דחה את גרסתו של שדמי כי הגביל את הירי למקרים של הפרה המונית של העוצר, אולם השופטים מצאו להדגיש כי לא ידוע על מקרה שבו נגרם בפועל נזק לגופו של אדם כתוצאה ישירה מהוראתו של אל"ם שדמי. אף ביחס לאישום זה קבע בית הדין כי שדמי פעל כפי שפעל "בתום לב ומתוך הרגשה כנה שהוא משרת את ענייני צה"ל כמיטב יכולתו והבנתו".

בגין הרשעתו של אל"ם שדמי בחריגה מסמכות בעצם הטלת העוצר מצא בית הדין להטיל עליו קנס של 10 פרוטות; בגין הרשעתו הנוספת בחריגה מסמכות הוטל עליו עונש של נזיפה. השופטים אף הביעו בפסק הדין תקווה שהעונש שהוטל על אל"ם שדמי לא יפגע בהמשך שירותו בצה"ל.

מר/3/57/ התובע הצבאי נ' טר"ש עופר (1958)
 אב"ד: אל"ם הלוי; שופטים: סא"ל דיבון, רס"ן כהן

ע/279-283/58/ טר"ש עופר ואח' נ' התובע הצבאי הראשי;
 פסק הדין ניתן ביום 3 באפריל 1959; אב"ד: אל"ם לנדוי;
 שופטים: סא"ל חרותי, סא"ל אשכנזי, סא"ל פילבסקי, סא"ל טחן

מ/5/58/ התובע הצבאי הראשי נ' אל"ם שדמי;
 פסק הדין ניתן ביום 26 בפברואר 1959; אב"ד: אל"ם קנת;
 שופטים: אל"ם דורון, אל"ם פרי

החזקה", למען יראו וייראו, אך הוא לא התכוון להפיל מספר כה רב של קורבנות. השופטים קבעו עוד כי יש להניח לטובתו שלא הרחיב את פקודת מפקדו בעניין הנשים והילדים, אלא רק פירש אותה בצורה אכזרית. לאור כל אלה הוקל עונשו מ-17 שנות מאסר ל-14 שנים.

אשר לסגן דהאן, מפקד המחלקה, בית הדין הצבאי לערעורים עמד על כך שהוא השתתף בירי בעצמו, ובכך אף "חיזק את ידי אנשיו"; גם הוא לא שעה לאזהרה לחדול מן ההרג. אולם השופטים קבעו כי יש להתחשב בכך שפעל על פי פקודה מפורשת ומפורטת שקיבל. לפיכך הוקל עונשו והועמד על עשר שנות מאסר במקום 15 שנים.

לגבי טר"ש עופר נקבע כי אף שדרגתו הייתה נמוכה, "הוא אשר נתן את פקודת האש וביצע את הרציחות במישרין ובאופן אכזרי". לפיכך, אף שפעל על פי פקודה אכזרית, מעשיו הם שגרמו לרציחת קורבנות כה רבים, ובמיוחד נשים וילדים, ואינם מאפשרים לפטור אותו בעונש קל. בסופו של דבר, מכיוון שהיה זוטור בדרגתו ומילא אחר פקודה - הוקל עונשו והועמד על עשר שנות מאסר במקום 15 שנים.

עונשם של טור' הרוש, טור' אברהם, טור' פחימה, טור' נחמני ורב"ט עוליאל הוקל והועמד על שלוש שנות מאסר במקום שבע שנים. כל הנאשמים בעלי הדרגה הורדו לדרגת טוראי.

בית הדין הצבאי לערעורים הדגיש בפסק דינו כי רוח העוועים אשר גרמה לאסון כפר קאסם, אסון אשר זעזע את המדינה כולה, אינה רוחו של צה"ל; את רוח הצבא מסמל אותו קצין שהתאמץ להשפיע על חברו להפסיק את ההרג, ואת רוחו של משמר הגבול מסמנים הקצינים והנגדים שסירבו למלא את הפקודה הקטלנית. בית הדין חיווה דעתו על ממדי האסון ועל השלכותיו על צה"ל ועל החברה הישראלית:

"פרשת כפר קאסם גילתה תהום פעורה לרגלי כולנו. דרושה עבודת הסברה וחינוך מאומצת כדי לעקור את שורשי הרעה הזאת. אין זה כל כך קל בשביל החייל, המגן על גבולות המדינה בפני אויב המבקש להכחידנו, להביץ שבך-עמו של אותו אויב, היושב בתוך המדינה, הוא אזרח בעל זכויות השוות ככול. דרוש מאמץ שכלי ונפשי מתמיד כדי לתפוס עובדה זאת, ולנהוג לפיה. אולם לא נוכל בלעדי מאמץ זה. בשביל בעל מוסר זוהי דרישה מוסרית; בשביל איש המשפט זוהי הוראה משפטית; בשביל צה"ל והמדינה כולה זהו צורך ביטחוני עליון. כי מהי עליונות רוחנית זו שלנו על אויבנו הסובבים אותנו, שבזכותה קיימת מדינתנו: לא רק רוח ההקרבה של חיילינו, לא כושרנו הטכני בלבד, אלא גם - ואולי בעיקר - רמתה המוסרית של המדינה, של צבאה ושל כל אזרחיה. התנהגות מוסרית אלמנטרית אינה ניתנת לחלוקה. זלזול בזכויות היסוד של האזרח הערבי סופה להביא להידרדרות מוסרית כללית."

בשולי פסק דינו קרא בית הדין ל"אחראים לחינוכו של הדור הצעיר, במדינה ובצה"ל בפרט", לתת את הדעת על המשימה החשובה של הקניית מושגי יסוד לחיילים על זכויותיהם וחובותיהם בתור אזרחים, ועל התנהגות הראויה כלפי חבריהם, כלפי האזרחים האחרים והגרים הגרים בתוכנו.

ב-7 במאי 1959 החליט הרמטכ"ל דאז, רב"אלוף חיים לסקוב, להקל בעונשי המאסר: עונשו של מלינקי קוצר לעשר שנים, עונשו של דהאן קוצר לשמונה שנים ועונשו של עופר - לשבע שנים. מתוקף חנינת נשיא המדינה דאז יצחק בן-צבי הופחת עונשו של עופר לארבע וחצי שנים, ולאחר שוועדת השחרורים מצאה לנכות שליש מעונשו הוא שוחרר בנובמבר 1959. מייד לאחר מכן החליט נשיא המדינה להפחית עוד את עונשם של שני האסירים הנוותרים, מלינקי ודהאן, לשבע ולחמש שנות מאסר בהתאמה.

דהאן שוחרר במרץ 1960 לאחר שהשלים 40 חודשי מאסר. ימים ספורים אחריו שוחרר מלינקי ממאסר מטעמים רפואיים.

במסגרת פרשת כפר קאסם הוגש באוקטובר 1958 לבית הדין הצבאי המיוחד כתב אישום נגד מפקד החטיבה, אל"ם שדמי, בגין עבירות של רצח וחריגה מסמכות. שדמי הואשם

ביה"ד לערעורים הכפית עונשם של נדוני כפר-קאסם הטוראים עומדים להשתחרר

מתוך כתבה בעיתון על המשמר, 5 באפריל 1959

מחוזות שיפוט בצה"ל

בחוק השיפוט הצבאי הוענקה לרמטכ"ל הסמכות לקבוע כי חלק מכוות הצבא יוגדר "מחוז שיפוט". לפי החוק, מחוז שיפוט יכול לכלל את כל החיילים המוצבים ביחידות רישום הכפופות כפיפות מלאה לאותו מחוז, ובכל מחוז שיפוט יהיה בית דין צבאי מחוזי; כך, למשל, למחוז שיפוט חיל האוויר שייכים כל החיילים המוצבים ביחידות חיל האוויר, ואלו יישפטו בבית הדין הצבאי של מחוז חיל האוויר.

צה"ל מחולק לשמונה מחוזות שיפוט: צפון, מרכז, דרום, עורף, הזרוע לבניין הכוח ביבשה, חיל האוויר, חיל הים ומטכ"ל; בראש כל מחוז עומד מפקד הפיקוד או הזרוע, ובראש מחוז שיפוט מטכ"ל עומד ראש אכ"א. הרמטכ"ל עומד בראש המחוז שיפוט של בית הדין המיוחד, שבו נידונים קצינים בכירים מדרגת סא"ל מכל הפיקודים והחילות.

כיום מסורות בידי ראש כל מחוז השיפוט שתי סמכויות - אישור רשימת הקצינים הכשירים לכהן כשופטים צבאיים במותבים של בתי הדין הצבאיים וסמכות להקל בעונשו של נאשם הנשפט במחוז שהוא עומד בראשו. הרמטכ"ל מאשר את רשימת הקצינים הבכירים הכשירים לכהן במותבי בית הדין המיוחד ובית הדין הצבאי לערעורים, ומוסמך להקל בעונשם של הנשפטים בבתי דין אלה; הסמכות להקל בעונש במקרה של הטלת עונש מוות מסורה לשר הביטחון.